

I. CONSTITUTIONES CONVENTUS GENERALIS REGNI^a

A. [Tekst urzędowy z 1519 r.]

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, ^b
magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiaeque
etc. dominus et haeres^b.

Manifestum facimus per praesentes
universis, quia cum in praesenti generali
conventu Piotrkoviensi de necessitatibus
reipublicae, quae foris incumbunt, consuleremus,
domesticis etiam negotiis, quae meliorem
ordinem exigebant, providere volentes, siquidem
non minus detrimentum afferre solent omnino^c
reipublicae res minus debite domi administratae,
quam externae difficultates, de communi consilio
et consensu tam consiliariorum nostrorum^d status
utriusque, quam etiam nuntiorum terrarum^e regni
nostri, has infrascriptas constitutiones^f, ad tres ^g
duntaxat annos^g valituras, edidimus.

[1]. Ac inprimis constitutionem priorem¹ de
conscribenda una formula iuris et processu
iudiciario in unum cogendo statutisque
corrigendis ad effectum deducere volentes, quo
ambiguitates omnes iuris et statutorum ac
difficultates hominum in consequenda iustitia
tollantur, designavimus magnificum Andream
de Thanczin palatinum Lublinensem tanquam
superintendentem nostro nomine, ac venerabiles,
generosos Ioannem Groth canonicum
Gnesnensem et Georgium Myskowsky, iuris
utriusque doctores, Ioannem Splawsky
Posnaniensem, Stanislaum de Casanow
Sandomiriensem, iudices, Nicolaum Gomolynski
antiquum, Nicolaum Lanczkorunsky, Albertum
Caczkowsky castellanum Kruschwyciensem,
Nicolaum Thaschiczky, Ioannem Vyeczwyenski
in Carnyschin haeredem, tribunum Plocensem,
Ioannem Herborth, ut huc Piotrkoviam pro festo
sancti Bartholomaei proximo [24 VIII 1519]
conveniant, modo meliori, quo videbitur, statuta
discrepantia corrigant, aboli-

B. [Tekst urzędowy z 1524 r.]

^a W MK₁, t. 34, k. 42, tekst ten nosi tytuł: Conclusiones et decreta conventus Piotrkoviensis pro festo Purificationis sanctae Mariae dominae nostrae anno partus eiusdem M.D.XIX habiti et tenti. W MK₂, t. 33, s. 563, tekst ten jest zatytułowany: Constitutiones conventus Piotrkoviensis 1519. Podobnie w VL, t. I, s. 387: Constitutiones conventus Petricoviensis de anno Domini 1519. W niniejszym wydaniu uwzględniamy tylko odmianki tekstowe obu zapisów z MK oraz z druku VL.

^{b-b} W MK₂ opuszczono, zastępując przez: etc.

^c omni MK₂.

^d W MK₂: terrarum. e W MK₂: nostrorum.

^f institutiones MK₂.

^{g-g} annos duntaxat MK₁.

¹ Por. wyżej konstytucje sejmu piotrkowskiego 1511 r., I, art. 1.

ta tollant, consuetudines et processus iudiciarios omnium terrarum et palatinatum regni in unam formam et observationem redigant. Quos quidem consuetudines prius palatini omnes cum viris palatinatus sui peritioribus conscriptas nobis pro festo sanctae Margarethae proximo [13 VII 1519] mittere debebunt.

[2]. Ut ordo debitus in iuribus et iudiciis observetur, et temeritas nonnullorum in evocandis hominibus ad iudicia impertinentia coerceatur, statuimus, quod saecularis saecularem ad forum spirituale pro re mere saeculari citans, aut actioni suae personae spirituali cedens, poena viginti octo marcarum puniatur, cuius media pars nobis, altera parti adversae cedit; quae quidem poena iudicio castrensi repetetur. Poena vero contra spiritualem, evocantem saecularem pro re ad forum ecclesiasticum non pertinente, in synodo generali proxima^h constitui debet; et interim domini episcopi officialibus suis committere et providere tenebuntur, ut saeculares personae ad iudicium spirituale pro re mere saeculari non evocentur.

[3]. Notarii terrestres sint praesentes circa positionem librorum terrestrium; et moniti, secus facientes, poena statuti² puniantur, et electio de more³ ad palatinum et nobilitatem devolvatur.

[4]. Commissarii de iure corrigendo articulum pariter de citationibus ratione exemptionis bonorum obligatorum, etiam sub conventu generali prosequendis et iudicandis, in unam formam et modum observandum in omnibus terris redigant.

[5]. Quia terminus, ut vocant curialis, alias *nadworny rok*, multis hominibus difficultates afferre solet, propterea¹ quod interdum hi, qui negotia publica apud nos obeunt, passim et temere ab unoquoque citari solent et in actionibus publicis impediri, statuimus, quod deinceps nobis in terris Minoris Poloniae existentibus nemo, nisi in eisdem terris domiciliumⁿ habens, citari ad nos termino curiali poterit pro summa in statuto des-

[1]. **Poena contra evocantes ad forum spirituale pro re mere saeculari.** Ut ordo debitus in iuribus et iudiciis observetur, et temeritas nonnullorum in evocandis hominibus ad iudicia impertinentia coerceatur, statuimus, quod saecularis saecularem ad forum spirituale pro re mere saeculari citans, aut actioni suae personae spirituali cedens, poena viginti octo marcarum puniatur, cuius media pars nobis, altera parti adversaeⁱ cedit; quae quidem poena iudicio castrensi repetetur. Poena vero contra spiritualem, evocantem saecularem pro re ad forum ecclesiasticum non pertinente, in synodo generali proxima constitui debet; et interim domini episcopi officialibus suis committere et providere tenebuntur, ut saeculares personae ad iudicium spirituale pro re mere saeculari non evocentur.

[2]. **Notarii terrestres circa positionem librorum praesentes esse debent.** Notarii [...] ^k

[3]. **Termino curiali, nobis in terris Maioris Poloniae existentibus, nemo nisi de eisdem terris citari ad nos debet, et similiter nobis, in terris Minoris Poloniae agentibus, nonnisi ex terris eisdem nobiles ad nos citabuntur.** Quia terminus [...] ^m

^h proximo MK₁, MK₂, VL.

ⁱ Brak w VL.

^j Brak w VL.

^k Dalej jak w tekście z 1519 r.

^l propter MK₂.

^m Dalej jak w tekście z 1519 r.

ⁿ domicilium MK₁.

² Por. wyżej statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r., art. 38. 3 Ibidem, art. 19.

cripta⁴; et similiter nobis in terris Maioris Poloniae agentibus nonnisi ex eisdem terris nobiles citari ad iudicium curiae nostrae debebunt. Causae vero coram nobis non terminatae ad districtum rei seu citati remittentur, quas iudex terrestris iudicabit etiam in terminis particularibus de quacunque summa, pro qua coram nobis actio fuerit incepta.

[6]. Termini ad querelam, vigore mandati facti, non transponantur simul cum aliis terminis, sed semper in duabus septimanis iudicentur, et non habeant dilationes, nisi unam, hoc est in secundo termino tanquam peremptorio iudicari possunt. Haec tamen constitutio moderabitur et concordabitur per commissarios supradictos⁵, in omnibus deinceps terris observanda.

[7]. Capitanei et tenutarii bonorum nostrorum violentias nobilitati in limitibus non inferant, nec eosdem limites, per commissarios nostros factos, vi destruant.

[8]. Quia multae litterae et privilegia reperiri solent, partim abusa, partim etiam incerta, statutum Serenissimi olim domini regis Alberti⁶ renovamus, ut videlicet limitationes bonorum fiant non secundum litteras et signa in eis descripta ad instantiam petentium, et re oculis non subiecta, sed iuxta senum testimonia, praesertim cum illius Maiestas tam benignam^r et liberalem constitutionem fecerit, ut cognitionem et distinctionem bonorum nostrorum dignitariis et officialibus regni, subditis nostris, committeret.

[9]. Capitanei et eorum officiales sint in terris, ubi ^sipsa officia^s gerunt, possessionati iuxta antiquum statutum⁷, alioquin suis officiis ^tper nos privari^t debebunt.

^o Dalej jak w tekście z 1519 r.

^p Dalej jak w tekście z 1519 r.

^q Dalej jak w tekście z 1519 r.

^r benigna VL.

^{s-s} officia ipsa MK₁.

^{t-t} privari per nos MK₂.

[4]. **De terminis ad querelam non transponendis.** Termini ad querelam [...]°

[5]. **De capitaneis et tenutariis, ut violentias nobilitati in limitibus non inferant.** Capitanei et tenutarii [...]°.

[6]. **Limitationes bonorum non secundum litteras et signa in eis descripta, sed iuxta senum testimonia fieri debent.** Quia multae [...]°

[7]. **Poenae contra non possessionatos capitaneos et eorum officiales.** Capitanei et eorum Officiales sint in terris, ubi ipsa Officia gerunt, possessionati iuxta Antiquum Statutum; alioquin suis Officiis privari per nos debebunt.

⁴ Statuty Kazimierza Wielkiego, 16: Quibus modis ministeriales citare debeant (Polskie statuty ziemskie, s. 69).

⁵ Mowa tu o dostojnikach wymienionych wyżej w art. 1.

⁶ Por. statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r., art. 80: De granicierum limitatione inter bona regalia et terrigenarum et numero commissariorum, ac modo iudicandi.

⁷ Mowa tu o przywileju koszyckim 1374 r. (Ius Pol., s. 185), przywileju jedlnieńskim 1430 r. (ibidem, s. 226), przywilejach niezawskich w zatwierdzeniu Jana Olbrachta (por. wyżej statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r., art. 5-6), konstytucjach sejmu radomskiego 1505 r. (por. wyżej, I, 21), konstytucjach sejmu koronacyjnego 1507 r. (por. wyżej, I, 22).

[10]. Inhaerentes statuto dicti Serenissimi domini regis Alberti⁸ decernimus, quod teloneatores, exigentes a nobilitate telonea vel pontalia, in iure terrestri respondeant.

[11]. Unus duntaxat particularis conventus in terra Sandomiriensi iuxta antiquam consuetudinem celebretur, conventu Skrzynensi^y, qui ex speciali concessione nostra annis superioribus agebatur⁹, abolito penitus et sublato.

[12]. Praescriptio virginibus monialibus ad bona haereditaria repetenda fiat a professione religionis viginti annorum; aequum enim videbatur favore religionis, ut cum illis praescriptio statui debuit, et nuptae decennium habeant¹⁰, ipsae, ut sponsae Christi, et quae in claustris conclusae ac^x educatae, tam cito rerum suarum cognitionem habere non possunt, duplum habeant.

[13]. Iudices cum subiudicibus provideant, quo inscriptiones iuste et diligenter per notarios in libros inscribantur et non mutantur. Ad quod et ille, qui actionem habebit, et res sua illi erit curae, intendat^z.

[14]. Notarii terrestres non plus nisi medium grossum pro membranarum iuxta antiquam consuetudinem¹¹ sub poena quatuordecim marcarum recipiant.

[15]. Palatini circa institutionem rerum venalium sint diligentes iuxta statutum¹², idque officium pariter in aliis civitatibus, tam spiritualium, quam saecularium uti in nostris exercent.

[16]. Promittimus nos a debito bellicae expeditionis neminem dimissuros.

[17]. Statuta regni contraria concordabunt et dubia interpretabuntur commissarii supradicti¹³.

[8]. **Unus particularis conventus in terra Sandomiriensi celebrandus.** Unus duntaxat [...] ^u

[9]. **Praescriptio viginti annorum virginibus monialibus, ad bona haereditaria repetenda, concessa.** Praescriptio [...] ^w

[10]. **Iudices cum subiudicibus providere debent, ut inscriptiones diligenter per notarios in libros inscribantur.** Iudices [...] ^y

[11]. **De taxa membranarum.** Notarii [...] ^{aa}

^u Dalej jak w tekście z 1519 r. y Dalej jak w tekście z 1519 r.

^v Skrzynnensi VL.

^z intendant VL.

^w Dalej jak w tekście z 1519 r. aa Dalej jak w tekście z 1519 r.

^x et MK2.

⁸ Jest tu wzmianka o statutach piotrkowskich Jana Olbrachta z 1496 r., por. wyżej, art. 52.

⁹ Por. wyżej konstytucje sejmu piotrkowskiego 1510 r., I, art. 21.

¹⁰ Cytowany jest tu statut Kazimierza Wielkiego: De viduis et maritatis et earum praescriptione (Polskie statuty ziemskie, s. 103).

¹¹ Por. wyżej statuty piotrkowskie Jana Olbrachta 1496 r., art. 18., oraz konstytucje sejmu piotrkowskiego 1510 r., art. 20.

¹² Por. na ten temat: statut warcki z 1423 r. (Polskie statuty ziemskie, s. 128); statut nowokorczyński z 1465 r. (ibidem, s. 140); statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r. (por. wyżej, statuty piotrkowskie, art. 32 i 68); konstytucje sejmu radomskiego 1505 r. (por. wyżej, 1505, I, art. 19); konstytucje sejmu piotrkowskiego 1510 r. (por. wyżej, 1510 r., I, art. 5).

¹³ Por. wyżej w tychże konstytucjach art. 1.

[18]. Idem commissarii facient et conscribent instructionem de modo motionis iudicis et eius purgatione, et ad quem fieri debebit motio, invenient.

[19]. Ad componendas et discernendas iniurias subditorum nostrorum ex terris Russiae, quas se habere ex ducatu Lithuaniae queruntur, deputavimus et praesentibus deputamus magnificos et generosos Otham de Chodecz Russiae, Martinum de Camyenyecz Podoliae, Andream de Thanczin Lublensem, palationos et ^{ab}-Chelmensem et Rathnensem capitaneum^{ab}, Georgium Crupski Leopoliensem et capitaneum Belzensem^{ac}, Ioannem Szienyensky^{ad} Camenecensem, castellanos, Stanislaum de Chodecz marsalcum regni nostri et capitaneum Leopoliensem et Stanislaum Lanczkorunski capitaneum Camenecensem, ut cum consiliariis et deputatis ex Lithuania pro festo sancti Martini proximo [11 XI 1519] convenientes omnia debito modo cognoscant et componant.

[20]. Et pariter ad audiendas et componendas iniurias, ex parte regni Ungariae subditis nostris inferri solitas, nuntios, ut cum Ungaris convenient, deputabimus.

[21]. Campiductor regni nostri iustitiam cum militibus mercenariis administret, qui in villis victum pro se, equisque ac familia sua recipientes, solutionem non faciunt.

[22]. Testamenta contra statutum, per nos antea editum¹⁴, condita deinceps non confirmabimus, et^{af} quae confirmata sunt, iure impugnari debebunt.

[23]. Quicunque ad servitium militare pecuniam receperint et pro ea non satisfecerint, nulla citatione praemissa per capitaneos capiantur, et tamdiu in carcere detineantur, donec ibi et tempus servitii, quod facere debuerunt^{ah}, expleant, et pecuniam acceptam restituant, sive illi possessionati, seu non possessionati extiterint. Et qui praefinitam conscriptionis diem neglexerint, arbitrio nostro aut campiductorum nostrorum punientur.

[24]. Iudices terrestres et castrenses, subiudices et notarii sint iurati, et in primis^{aj} terrestribus terminis iuramentum praestent

[12]. **De testamentis non confirmandis.** Testamenta [...] ^{ac}.

[13]. **Poena contra recipientes pecuniam ad servitium militare.** Quicunque ad servitium militare pecuniam acceperint [...] ^{ag}

[14]. **Iudices terrestres et castrenses, subiudices et notarii, iurati esse debent.** Iudices [...] ^{ai}

^{ab-ab} *Opuszczone w MK₁ i MK₂; O. Balzer uzupełnił na podstawie tekstu zapisanego w Z. Łęcz.*

^{ac} Belznensem MK₁.

^{ad} Sieniński MK₁.

^{ae} *Dalej jak w tekście z 1519 r.*

^{af} *Opuszczono w VL.*

^{ag} *Dalej jak w tekście z 1519 r.*

^{ah} *debuerant VL.*

^{ai} *Dalej jak w tekście z 1519 r.*

^{aj} *imprimis VL.*

¹⁴ *Por. wyżej konstytucje sejmu piotrkowskiego 1510 r., I, art. 18.*

sub poena privationis officii; terrestres videlicet^{ak} iudices coram palatinis suis aut castellano illius terrae, castrenses vero iudices coram, capitaneis aut vicecapitaneis locorum¹⁵. Sententia tamen eorum, si quando ^{al}retractata fuerit, honori et bonae existimationi^{al} ipsorum non nocebit.

[25]. Nemo deinceps tempore pacis seu eques, sive pedes, pixides breves quas *rucznice* vocant, deferre audeat. Ab hac tamen constitutione terras Russiae liberas esse volumus, quae parata arma contra insultus hostium habere semper solent et debent.

[26]. Pollicemur, quod cum bona nostra Cruschwycza et Radzieyow redimemus, nobilitatem illam in antiquo iure et libertate, quam se habere praetendunt de piscatione libera in lacu Goplo, conservabimus; sed quia praedicta bona, cum obligata sint, de illis libere disponere non possumus, poterit ipsa nobilitas cum capitaneis de iure suo et libertate agere, priusquam per nos vel successores nostros fuerint exempti.

[27]. Non habentes litteras, aut illas amittentes, super telonea longo tempore possessa, quaerent in ea re^{ao} gratiam nostram et successorum nostrorum.

[28]. Ad praecludendum viam, ne periuria committantur, et ut testes seorsum examinentur, dicti commissarii, ad formulam iuris scribendam designati, modum invenire debebunt.

[29]. Palatini et officiales ceterique dignitarii sua officia diligenter exequantur et ea non negligant.

[30]. Rustici vagi, qui ad diem tertium post suum in civitates vel oppida ingressum servitio sive^{aq} artificio se non applicuerint, volumus et statuimus, ut per officium civile capiantur et detineantur, vinctique compede ad faciendos aggeres et fossas civitatum vel arcium adhibeantur, ne et furta vel latrocinia ex eis multiplicentur, et nobilitas servorum aut^{ar} laboratorum penuria prematur; id, quod et aliis omnibus in bonis suis facere licebit.

[15]. **De pixidibus brevibus non deferendis.** Nemo deinceps tempore pacis, seu eques, seu pedestris, pixides breves, quas *rocznice* vocant [...] ^{am}

[16]. **[De] non habentibus litteras super telonea.** Non habentes [...] ^{an}

[17]. **Poena contra rusticos vagos.** Rustici [...] ^{ap}

^{ak} vero *MK*₁.

^{al-al} retracta fuerit, honori et bonae extimationi *MK*₂.

^{am} *Dalej jak w tekście z 1519 r.* *tekście* *z* *1519 r.*

^{an} *Dalej jak w tekście z 1519 r.*

^{ao} *Brak w VL.*

^{ap} *Dalej jak w tekście z 1519 r.*

^{aq} seu *VL.*

^{ar} et *MK*₂.

¹⁵ Por. uwagi wstępne do konstytucji 1519 r., podane przez O. Balzera, *CIP*, t. III, nr 210, s. 385-386.

[31]. De salis deposito, in Bidgosthia vel Thorunia instituendo, consultis zuppariis nostris volumus necessitati subditorum nostrorum opportuno modo^{as} providere.

[32]. Inscriptiones et resignationes bonorum in terra Siradiensi et Lanciensi, coram ^{au}-officio et iudicio^{au} castrensi factae, sint firmae et validae ac robur perpetuae firmitatis obtineant sine quavis introductione in librum terrestrem, quemadmodum in capitaneatu Maioris Poloniae observatur¹⁶.

[33]. Statutum Serenissimi olim domini Regis Kazimiri, genitoris nostri, de colonis seu kmethonibus violenter receptis¹⁷ dicti commissarii, ad iura corrigenda deputati, diffinient, declarabunt et poenam constituent.

[34]. Diffinient etiam de crinalibus maritatarum, et qui modus in eis servari debebit, instituent.

[35]. Ad supplicationem consiliariorum nostrorum ex terra Plocensi partem proventuum succamerariatus Plocensis, ab antiquo^{av} pertinentium et per nos ademptorum¹⁸, restituimus et in pristitum statum reducimus.

[36]. Quae omnia et singula, ut praemissa sunt, in omnibus suis punctis, conditionibus et articulis rata et firma esse volentes, de certa nostra scientia et deliberatione consensuque tam consiliariorum nostrorum status utriusque, quam etiam nuntiorum omnium terrarum regni nostri statuimus et decernimus robur debita firmitatis ad tres, ut dictum est, annos habere debere.

Actum et datum Piotrkoviae in conventionione generali, sabbato proximo ante dominicam Quinquagesimae anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono [5 III 1519], regni vero^{aw} nostri tertio decimo^{ax}.

[18]. **De inscriptionibus bonorum, factis coram officio castri Siradiensis et Lanciensis.** Inscriptiones [...]^{at}

^{as} remedio MK₂.

^{at} Dalej jak w tekście z 1519 r.

^{au-au} iudicio et officio MK₂.

^{av} antiqua MK₁.

^{aw} Brak w MK₂.

^{ax} tredecimo MK₂.

¹⁶ Por. konstytucje sejmu piotrkowskiego 1510 r., I, art. 15.

¹⁷ Por. statuty piotrkowskie Jana Olbrachta z 1496 r., art. 29.

¹⁸ Prawdopodobnie idzie tu o dekret królewski z 1507 r. w sprawie dochodów urzędników ziemi płockiej; por. CIP, t. III, nr 12, s. 48-49.